

Wereld in crisis, onderwijs in crisis

Elke Van Royen

Onlangs organiseerden Oikos en Vooruit een gratis lezing en debat met de Nederlandse ex-leraar en geroemde schrijver en cultuurcriticus Cyrille Offermans. In dit stuk zet ik interessante punten uit deze lezing in het licht van ervaringen als leerkracht vandaag. De invloed van het alomtegenwoordige vrijemarktdenken laat zich ook in het onderwijs gelden. Dat is geen goede zaak voor onze toekomst. In plaats van jongeren op te leiden tot gemotiveerde, bewuste, kritische burgers die zich met zelfvertrouwen door het maatschappelijke, politieke en economische landschap bewegen, gaan scholen vaak mee in het opgelegde model. Dat model is gebaseerd op economische groei in plaats van een duurzamere wereld in de toekomst. Iedereen lijkt te geloven dat leerlingen naar school gaan om een plaats te verwerven op de arbeidsmarkt, dat arbeid dient om te produceren, en dat we produceren om te consumeren. Het wordt tijd dat we onze kritische zin en creativiteit terugvinden en op zoek gaan naar een ander onderwijs om diezelfde leerlingen en hun kinderen een toekomst te bieden.

In Nederland, waar Offermans vandaan komt, klagen leerkrachten sinds de jaren negentig steen en been over een toegenomen en haast ondraaglijke druk: ze moeten niet enkel lesgeven, maar ook opvoeden en een heleboel andere taken op zich nemen. De *jeugd van tegenwoordig* is bovendien een pak mondiger en in veel gevallen brutaler geworden.

In België klinken dezelfde klachten bij het onderwijzend personeel. Ook ik kan me daarin vinden. Ik geef op dit moment 12 uur les – voltijds werken is 20u lesgeven – en dat is eigenlijk meer dan genoeg. Iemand die geen voeling heeft met de job, laat zich in het slechtste geval al eens laatdunkend uit over die 20u per week - hij/zij is zich er niet van bewust dat 1u lesgeven eigenlijk gecombineerd wordt met 2 uren voorbereiden van de lessen, evaluatie, bijscholen, klassenraden en andere vergaderingen en andere taken. Twintig uren worden dus al gemakkelijk zestig uren per week. De *vele vakanties* zijn met andere woorden geen overbodige luxe – bovendien besteedt een goede leerkracht de helft van elke vakantie aan thuiswerk.

'De klant eerst' (GB-supermarkten)

Terug naar Offermans, die zelf dertig jaar onderwijservaring heeft en nu fulltime schrijft over de verhouding tussen cultuur, economie, politiek en ecologie. Een boeiend inzicht van Offermans is de duidelijke invloed van het alomtegenwoordige vrijemarktdenken op het onderwijs.

Mijn ervaring in een CVO (Centrum voor Volwassenenonderwijs) is daar een sprekend voorbeeld van. Onderwijs is een product, de student is een consument. De

school is een bedrijf dat zich niet meer richt tot een burger die zich wil ontwikkelen, maar tot een consument die moet worden verleid. De directie is een team van managers geworden dat er vooral naar streeft uit te breiden: 5000 studenten was op mijn eerste school niet genoeg; er moesten méér 'klanten' aangetrokken worden, zo bleek op vergaderingen met de directie. Daarom moest het product aantrekkelijk worden voorgesteld via reclame in kranten en andere publicaties. Concurrentie met andere scholen in de omgeving was een evidentie. Alles draaide om het credo van de vrije markt: steeds meer en meer economische groei verwezenlijken. Goed onderwijs, wat je toch als eerste taak van een school zou kunnen beschouwen, moest er vooral zijn omdat de klanten dat eisen.

Terwijl we op zoveel andere vlakken in het leven constant als (potentiële) klant worden benaderd, is dat dus ook het geval geworden in het onderwijs. Onder vorige ministers van Onderwijs zijn beslissingen genomen die dit perfect hebben ondersteund: schaalvergroting en financieringen die afhangen van het aantal diploma's dat een school aflevert.

'Ieder z'n één' (TV één)

Ik denk dat er wel een verschil is tussen zulke mastodontscholen voor gegoede volwassenen en bijvoorbeeld middelbare scholen; al was het maar omdat jongeren tot hun achttiende verplicht zijn om onderwijs te volgen. Toch is me gisteren gedaagd dat het idee *klanten versus producenten* ook werkt in de school waar ik sinds kort les geef. De open, vaak brutale leerlingen eisen namelijk te allen tijde een gemakkelijke hap. Ze zijn niet bereid te zweten, met onzekerheid om te gaan, te oefenen (een noodzakelijke experimentele fase als je echt wil leren). Nee, ze willen als klant elke seconde een goed product ontvangen. Hier en nu.

Natuurlijk beseffen mijn jonge (16-17-18 jarige) leerlingen dat niet. Ook een heleboel leerkrachten zijn zich niet bewust van dit mechanisme. We nemen aan wat we voortdurend voorgekauwd krijgen: onderwijs is er vooral in functie van de arbeidsmarkt, arbeid dient voor economische groei, dat wil zeggen voor de cyclus van produceren en consumeren. We kunnen het jonge mensen niet kwalijk nemen dat ze dit overnemen: ze hebben het met de paplepel meegekregen.

Dit alles brengt niet alleen moeilijke klassen met zich mee, leerlingen die moeilijk gemotiveerd raken voor langdurige inspanningen om uiteindelijk misschien een doel te bereiken dat hen eerst onbereikbaar leek. Meer onrustwekkend is het echter dat die aanpak jongeren modelleert tot een kritiekloze, niet-creatieve burger die zichzelf alleen ziet als producent en consument. Zelf denk ik dat zulks op persoonlijk vlak enorme problemen met zich mee zal brengen en nu al met zich meebrengt, want hoe een mens ook gekneet wordt, hij/zij blijft een mens met véél meer in zich dan produceren en consumeren. Er zou wel eens een verband kunnen bestaan met het nog groeiende aantal depressies en andere gezondheidsproblemen.

'Het is jouw energie' (Electrabel)

Ook vermoed ik dat er een link te leggen is met de populariteit van extreem rechts, dat net als *een goed bedrijf* een hapklare brok en eenvoudige (zogezegde) oplossingen levert in zijn visie op de maatschappij. Offermans wees ook op de blindheid van de rijke klasse die het blijkbaar evident vindt dat we hier 70 keer meer verdienen dan mensen

in het arme Zuiden, dat we 15 keer zoveel energie, water en grondstoffen gebruiken en dat we tegelijkertijd 10 keer zoveel vervuilende stoffen op de aarde en atmosfeer afvuren. En dat terwijl we meer dan ooit in een *kleine* wereld leven, omdat we door de globalisering enorm met elkaar zijn verbonden geraakt.

Dit is voor mij ook al jarenlang een aandachtspunt, omdat ik me via mijn werk- en levenservaring al vaak in de plaats van arme wereldburgers heb gesteld en daar een zéér onrustwekkend gevoel aan overhoud. Ik heb de wereld bekeken vanuit het standpunt van een voor vervolging en bommen gevluchte Iraakees, die in Nederland jarenlang op mensonwaardige manier werd *opgevangen* door het asielsysteem. Ik werd bevriend met een vrouw uit de Democratische Republiek Congo die aan perspectiefloos overleven een eindeloze dagtaak heeft. Ik heb een Palestijnse activiste in mijn hart gesloten die geen echte thuis heeft, maar zich van jongs af opgesloten voelt in een conflict waar de internationale gemeenschap weinig constructiefs biedt.

Ik heb opgemerkt hoe bitter en boos mensen in verschillende arme landen zijn op wat wij (in materiële overvloed badende rijken) in hun ogen zijn: ontzettend egoïstische en verkwistende wezens. Ook armen en gemarginaliseerden in ons land voelen zich door ons, rijken, buitengesloten, en ontmenselijkt. Men kan zich afvragen of die opgekropte woede in de toekomst niet méér zal ontploffen via fundamentalisme of ander extremisme. Eigenlijk zouden we verbaasd moeten zijn dat er nog niet meer 9/11's zijn gebeurd.

Terug naar het onderwijs. Als leerkracht heb ik in deze context geen gemakkelijke taak (alweer een nieuwe taak!): mijn studenten opnieuw leren nadenken, kritisch zijn over de wereld en hun plaats daarin. Oogkleppen afnemen en creativiteit opnieuw bevorderen. Hopelijk brengt dat ook solidariteit met zich mee. Zo'n taak kan ik niet alleen aan. Offermans sprak over de noodzaak van een mentaliteitswijziging, een vaag woord dat volgens mij concreet betekent: op alle vlakken van het publieke leven een kritische houding aanzwengelen en capaciteiten tot discussie en kritiek opnieuw naar boven halen. Dit om ons los te maken van de overheersing van het vrijemarktdenken met economische groei als enige uitkijk, en om meer duurzame en rechtvaardige alternatieven te ontwaren. Niet eenvoudig, want zelfs in deze internationale economische crisistijd willen politici blijkbaar niet afwijken van dat systeem. Overheden pompen gigantische sommen geld in banken en er wordt nog steeds niet dieper ingegaan op een ongemakkelijke waarheid: dat het zelfregulerende vermogen van de vrije markt sinds de financiële crisis echt wel naar het rijk der fabeltjes mag worden gezonden.

'I have a dream' (M.L. King) - 'Yes we can' (B.H. Obama)

Offermans sprak over ongemotiveerde en slecht opgeleide leerkrachten, maar daarin ben ik optimistischer dan hij. Net als hij droom ik van en werk ik aan verandering in het onderwijs. Ook ik wil van mijn leerlingen bewuste, gemotiveerde, creatieve burgers maken.

Deze taak is mij vooralsnog niet te zwaar, omdat ik mijn leerlingen zie als mensen met aangeboren nieuwsgierigheid en velerlei talenten en capaciteiten. Ondanks het systeem waarin mijn leerlingen zichzelf nu vooral zien als consumenten, willen zij die talenten en capaciteiten ontplooien. Ook al zijn ze zich er nu niet van bewust. Als mensen hebben mijn leerlingen de nood tot ontplooiing, ook al beseffen ze dat veel te vaak niet, want de wereld benadert hen vooral als passieve consument.

Offermans wil dat leerkrachten bij hun leerlingen de intellectuele nieuwsgierigheid

aanwakkeren. Hij denkt dat daardoor bij velen dan de betrokkenheid op de wereld rondom hen zal stijgen. Wel, ik ben niet de enige leerkracht op mijn school die daar volledig achter staat. In mijn vakgebied, Project Algemene Vakken, is het de bedoeling dat de leerlingen een project van begin tot einde zelf in elkaar steken. Ze mogen zelfs het onderwerp helemaal vrij kiezen. Ik heb al gemerkt dat die onzekerheid allesbehalve evident is voor hen. In de eerste plaats wenden ze deze vrijheid aan om opnieuw te gaan consumeren: ze willen enkele dagen op reis (naar het cannabisrijke Amsterdam bijvoorbeeld) en daar dan vooral uitgaan. Als dat praktisch niet mogelijk blijkt, is het enorm moeilijk voor hen om hun creativiteit te laten werken. De leerkracht is in dit vak PAV immers coach en begeleider, en geen persoon meer die klaarliggende leerstof voorschotelt. En ik heb al zéér hard moeten coachen, vooral in het beginstadium van het project om hun interesses voor henzelf duidelijk te maken. Vele leerlingen zien zichzelf enkel als shopper, toerist, fuiver, klant van de schoonheidsindustrie. Wat hen als mens meer aanspreekt dan iets anders, dat bleek dus niet meteen te vinden. Maar het lukt wel. Eén klas heeft als thema *film* gekozen... omdat ze tijdens de schooluren een film willen gaan consumeren in het megabedrijf Kinopolis. Maar tijdens het brainstormen, bleek dat één iemand acteurservaring had en deelnemen aan zo'n initiatief ontzettend leuk vond, dat een aantal klasgenoten hem daarin geholpen hebben, dat zij daardoor dingen hebben geleerd over het proces van een productie... In een andere klas bleken drie jongens fantastische breakdancemoves te kunnen... Ze kozen uiteindelijk kickboksen als deelthema in het thema *vrijtijdsbesteding*. Waarom zouden ze geen gerenommeerde kickbokser in de klas halen die hen komt vertellen welke eigenschappen een goede kickbokser/sporter allemaal moet inzetten om zover te komen en welke verantwoordelijkheid hij of zij heeft?

Offermans vertelde zonder te veel te dramatiseren over de moeilijke positie van het onderwijs in een wereld die geobsedeerd is door het model van economische groei. Die wereld is zich daardoor niet genoeg bewust van de catastrofale gevolgen ervan: niet alleen de kredietcrisis, maar ook de klimaatcrisis en de gruwelijk onevenwichtige verdeling van rijkdom. Ook in onze samenleving wordt de dualisering tussen rijk en arm steeds duidelijker. Onderwijs kan dit niet alleen counteren, maar de klachten van het onderwijzend personeel zijn een teken aan de wand.

Bio

Elke Van Royen is leerkracht PAV in Gent en gaf voordien Nederlands aan hoger- en lager-gechoolde volwassenen en Engels aan jongeren in Spanje. Zij schrijft regelmatig artikels voor websites als Indymedia.be en heeft ook gepubliceerd in het literaire tijdschrift Met Andere Zinnen. Verder is ze als feministe en genderactiviste actief bij FAB (Gent) en The Drag Kings of Brussels.